

FODOR LÁSZLÓ*

A németországi energiafordulatról

Energiafordulat az ipari társadalomban címmel rendezett konferenciát 2013 szeptemberében a Trieri Egyetem Környezet- és Műszaki Jogi Intézete.¹ A téma aktualitását az adta, hogy 2011/12-ben jelentős módosításokon ment keresztül a megújuló energiahordozóknak a villamos áram termelésére való felhasználását elősegítő német nemzeti szabályozás (Erneuerbare Energien Gesetz, EEG), illetve 2011-ben törvényi szabályozással gyorsították fel az atomerőművek bezárására irányuló folyamatot (Atomausstieg). Az immár jó 20 éve elkezdett, s időről időre kiigazított német energiafordulatnak ez a két terület, tehát a megújuló energiaforrások felhasználásának ösztönzése és az atomenergia-termeléssel való szakítás adja a lényegét. A legutóbbi jogszabályi változások új jogi kérdéseket vetnek fel, amelyek egyúttal tudományos viták tárgyául szolgálnak. Németországban néhány hónapon belül több nagy konferenciát is meghirdettek a tárgykörben, országszerte szemináriumokat tartanak, és a szakirodalmi reflexiók széles köre is mutatja a komoly érdeklődést a témakör iránt.

Az elhangzott előadások és hozzászólások az energiafordulat két pillére közül szinte kizárólag a megújuló energiára vonatkozó szabályozással, az annak központi elemét képező „betáplálási” szabályozással (Einspeiseregelung; a magyar jogi terminológiában ennek megfelelője a kötelező átvételi rendszer) foglalkoztak, többnyire magánjogi, alkotmányjogi, Európa-jogi, közigazgatási és területrendezési jogi megközelítésben. A konferencia szüneteiben folytatott beszélgetések során a résztvevők élénken érdeklődtek az iránt, hogy vajon hazánkban hasonló jogi kérdések merülnek-e fel. Erre nehéz volt röviden válaszolni, mindenesetre tény, hogy a magyar kötelező átvételi rendszer (Kát.) modelljéül a németországi Einspeiseregelung szolgált. A magyar gyakorlat mégis más, főleg azért, mert mi nem hajtunk végre olyan éles fordulatot: pl. a kormány az atomenergia fejlesztését tervezi, annak társadalmi megítélése messze nem olyan rossz, mint Németországban; a megújuló energiahor-

* Dr. Fodor László egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Agrárjogi, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék, fodor.laszlo@law.unideb.hu. A beszámoló az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Elkészítését a TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0041 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ Energiewende in der Industriegesellschaft. 29. Kolloquium zum Umwelt- und Technikrecht, Trier, 2013. szeptember 5–6.

dozók arányát pedig a némethez képest jóval szolidabb mértékben kívánjuk csak növelni, s az erre szánt források is szűkösebbek. A szabályozás költségeivel a lakosság alig szembesült, amihez újabban a rezsicsökkentésre irányuló kormányzati intézkedések is hozzájárulnak. A német résztvevők nem rejtették véka alá, hogy megértik, ha Magyarország nem választ a németországihoz hasonló utat. Az indok egyszerű: az túl drága. Az energiafordulatnak tehát – természetesen – nemcsak jogi, hanem komoly társadalmi és gazdasági hatásai, illetve problémái is vannak.

A konferencia idején javában folytak a parlamenti választáshoz kapcsolódó kampányrendezvények, a városba látogatott a német kancellár, Angela Merkel is, és a közterek természetesen tele voltak plakátokkal. Az ellenzéki plakátok az energiafordulattal összefüggésben előszeretettel mutatták az ország vezetőit gondterhelt arccal és lesütött szemmel – erősen emlékeztetve a folyosói beszélgetéseken látott arcokra. Sajnos a konferencia programja nem engedte, hogy a kancellár asszonyt meghallgassuk a híres Porta Nigra előtti téren. Az egykori választófejedelmi palotában tartott, a konferenciához hagyományosan hozzátartozó, tartományi miniszterelnöki fogadás azonban azt valamennyire minden bizonnyal pótolta. Malu Dreyer miniszterelnök asszony ugyanis – egy állófogadás megnyitásához képest egészen szokatlan módon – részletekbe menően és hosszasan tárgyalta az energiafordulatot, természetesen kiállva annak szükségessége és megvalósíthatósága mellett.

A konferencia szakmai programja az Európai Jogi Akadémia (Europäische Rechtsakademie Trier, ERA) jól felszerelt épületében zajlott. Az érkezőket az ilyenkor szokásos konferenciacsomag mellett tucatnyi fontosabb németországi környezetjogi folyóirat legfrissebb számainak ingyenes példányai fogadták. A résztvevők között nemcsak környezetjoggal, hanem Európa-joggal, közigazgatási-, alkotmány- és polgári joggal stb. foglalkozó, s hazánkban gyakran e szakterületeik okán ismert német professzorok tekintélyes sora szerepelt, az ország számos egyeteméről. Gyakorlati szakemberek is szép számban jelentek meg, s néhány külföldi név is szerepelt a résztvevők listáján. Mindez élénk vitát vetített előre. Az előadásokat négy blokkra osztották, s a hozzászólások, kérdések blokkonként következtek. Több előadó váratlan elfoglaltsága miatt az eredeti programhoz képest felcserélődtek egyes előadások. Az élet azonban úgy hozta, hogy ez egyáltalán nem okozott zavart, sőt a témák összekapcsolásának még jót is tett. A levezető elnöki tisztségben a házigazda intézetet igazgató professzorok váltották egymást, ők maguk egyébként nem tartottak előadást.

Szakmai tartalommal egyedül az éppen sörös ügyvezető igazgató, Reinhard Hendlér gazdagította az elhangzottakat, aki visszafogott köszöntője és zárszava mellett több ízben röviden hozzá is szólt egy-egy előadáshoz. Utalt arra, hogy a jelenlegi energiafordulat ugyan nem az első Németországban, de a napjainkban zajló egyéb (társadalmi, gazdasági) változások komplikálják mind a jogi megítélését, mind a megélését. A konferencia címét, az abban szereplő utalást az ipari társadalomra, ő ugyan nem indokolta, de az ugyancsak köszöntőt mondó egyetemi vezető, Michael Jäckel szociológus professzor kitért erre is. Szerinte az ipari jelzöt ma már (a tudomány korszakában, a Wissenschaftsgesellschaft idején, útban a „hidrogéntársadalom,” a Wasserstoffgesellschaft felé) lassan ideje lenne a poszt- előtaggal kiegészíteni (Post-Industriegesellschaft).

1. Első blokk

Az első előadást *Gerrit Manssen* regensburgi professzor tartotta, a *megújuló energiákról szóló törvény (EEG) ösztönző rendszeréről*. A kilenc előadó közül ő volt egyébként az egyetlen, aki nem használta ki a technika adta lehetőségeket, azaz nem vetített, amit azonban mégsem érzékeltünk hiányosságként, hiszen az elhangzottak mindenféle értelemben alapozást jelentettek, felvázolva a szabályozás modelljét és megemlítve a legfontosabb jogi kérdéseket, amelyeket aztán a soron következő előadások részleteztek. Mivel a hazai olvasó számára kevésbé ismert összefüggésekről van szó, érdemes ezt az alapozást felidézni.

A törvényben előírt Einspeiseregelung („betáplálási szabályozás”) lényege, hogy a villamosenergia-hálózatot üzemeltetők kötelesek előnyben részesíteni az áram átvétele során a megújuló energiahordozókból előállított villamos energiát, s azért egy az állam által megszabott (a piacinál magasabb) árat fizetni a termelőnek. Ennek költségét – ha nem is teljes egészében – az energiarendszer következő résztvevőjére lehet hárítani, gyakorlatilag öt lépésben, amíg csak az áram el nem jut a fogyasztóig. A szabályozás mindegyik szereplőt érinti, akik a következő láncolatban (egy későbbi előadó szerint „ördögi körben”) kapcsolódnak egymáshoz: termelő – helyihálózat-üzemeltető; helyihálózat-üzemeltető – elosztó hálózat üzemeltetője; elosztó hálózatüzemeltetők egymás közt (ők virtuálisan elosztják egymás közt a „zöld áramot”); elosztóhálózat-üzemeltetők – áramszolgáltatók; áramszolgáltatók – fogyasztók. Érdemes megemlíteni, hogy a törvény a fogyasztókat nem tekinti az átvételi szabályozás kötelezettjének, viszont természetesen számol azzal, hogy nekik is meg kell fizetniük az áram árát.

A megújuló energiahordozóból termelt áram átvételi ára (illetve annak a piaci ár feletti része, az EEG-Umlage) számos jogkérdést vet fel, amelyeket a megfelelő bírói fórumok eddig csak részben, vagyis csupán a láncolat első elemét illetően válaszoltak meg. E körben említendő az Európai Bíróság PreußenElektra-ügyben hozott ítélete (2001. 03. 13., C-379/98. sz. ügy) és a Szövetségi Alkotmánybíróság több határozata (1996. 01. 09. 2 BvL/95; 2002. 01. 03. 2 BvR 1827/01). Ráadásul – további aktualitást kölcsönözve a témának – az új szabályozás fényében a korábbi ítéletek érvelése nem feltétlenül tartható. Az utóbbi 2-3 évben ugyanis a magánjogi köntösbe bújtatott átvételi ár kifizetése, illetve továbbhárítása már a korábbiaknál sokkal erőteljesebb jogi szabályozás és állami kontroll mellett, a privatizáció kizárásával történik. Ennyiben inkább (a Szövetségi Alkotmánybíróság szénfűrész-ügyben hozott döntése tükrében) egyfajta – alkotmányellenes – különadóként értékelendő az átvételi ár. Másrészt bizonyos vállalatokat az új szabályozás mentesít a megfizetése alól, ami pedig – Európa-jogi szempontból vitatható – állami támogatásnak minősül az előadó szerint.

Jürgen Kühling professzor (a „regensburgi szekció” másik tagja) a tengeri területeken létesített (offshore) *szélparkok* példáján közelítette meg a témakört, az *energiagazdálkodásról szóló törvény rendelkezéseire figyelemmel*. A tengeri területeken lévő szélparkok áramtermelése jóval kevésbé ingadozik a szárazföldiekénél, ugyanakkor természetvédelmi és turisztikai okokból a parttól több tíz kilométer távolságra telepítik őket, ami meglehetősen drágává teszi mind a létesítést, mind a csatlakozást.

A beruházások elhúzódnak, ami mind felelősségi, mind beruházásbiztonsági szempontból problematikus. A felhasznált anyagok, berendezések jövőjét több évtizedre senki nem látja előre, ami környezetvédelmi kérdéseket is felvet (pl. megfelelő engedélyezési eszköz-e a környezeti hatásvizsgálat a jövőbeli károk kizárására?).

Kühling az első előadó által felvetett alkotmány- és Európa-jogi kérdéseket némileg eltérő megvilágításba helyezte azáltal, hogy az átvételért való hálózatüzemeltetői felelősséget, illetve a megújuló energiaforrásokból előállított elektromos áram átvételével érintett további szereplőknek a károk és költségterhek elosztása körében terhelő felelősségét is körbejárta. Az új szabályok a tényleges költségteher áthárítását – a már említett öt lépésben – már nem teljes mértékben, hanem csak 90%-ig teszik lehetővé, végső soron a fogyasztókat terhelve meg. Az áthárítás lehetősége miatt a hálózatüzemeltetők, az egyre inkább kiszámítható és környezetbarát energiaszolgáltatás miatt pedig a fogyasztók alapjogainak a korlátozása sem aránytalan – vélte az előadó. Ez persze még nem zárja ki az alkotmányellenesség megállapítását, amennyiben a szabályozást különadóként értékeljük. Rátérve a másik irányadó mércére, az EU-nak az állami támogatásokra vonatkozó előírásai Kühling szerint nem sérülnek. Ő is megemlítette hivatkozási alapként a PreußenElektra-ügy ítéletét, s hogy annak meghozatala óta sincs szó a rendszerben állami eszközök (pl. erre a célra létrehozott pénzalap) jelenlétéről. Összegzésében méltatta az új szabályozást a jogbiztonság szempontjából, de a törvényi szabályozás mielőbbi módosítását javasolta, pl. a szélenergia költségeinek a megfelelő „társadalmasítása” érdekében, aminek meglátása szerint hosszú távon (ismét) piacgazdasági eszközökkel kell megtörténnie.

Martin Beckmann ügyvéd, a Münsteri Egyetem címzetes tanára igen gyakorlatias, saját tapasztalatokkal színezett előadását a közönség jól látható érdeklődése és egyetértése kísérte. Beckmann a *hagyományos erőműveknek az elektromos áramtermelésben*, különösen az egy-egy ellátási területen folyamatosan jelentkező igények, az ún. „Grundlast” kielégítésében *játszott szerepét* vizsgálta. Ezen igényeket eddig atomerőművek, szén-, gáz- és vízerőművek elégítették ki. A szél- és naperőművek erre – ingadozásuk miatt, megfelelő energiatárolási kapacitások hiányában – nem alkalmasak. A közelmúltban azonban számos energiatermelő vállalat jelentette be, hogy bezárja (vagy atomerőművek esetén az előírtnál korábban bezárja) hagyományos erőműveit, ami – elérve a teljes termelési kapacitás akár 20%-át, különösen a szélben szegény délnémet területeken – már veszélyeztetheti az ellátást. Máris több olyan esetről számolt be a sajtó, amelyben (pl. Berlin és München több tízezer háztartását érintve) nagy területen jelentkezett áramkimaradás. A megújuló energia tárhódítása miatt a német elektromos hálózat a terhelhetősége határán van, a hálózat fejlesztése azonban különböző okokból ellenállásba ütközik. Az áram termelési költsége a tőzsdei árak (növekvő kínálat okozta) esése miatt magasabb az eladási árnál, így a hagyományos erőművek üzemeltetése már nem kifizetődő. 2012-ben ezért a jogalkotó jelentősen (pl. előzetes bejelentési kötelezettséggel, tilammal, bírságfizetési kötelezettséggel) korlátozta az üzemeltetők mozgásterét mind az időleges, mind a végleges leállásról való döntés körében.

Annak eldöntésében, hogy melyik erőművet lehet végleg bezárni, nemcsak a hatóságnak, hanem az átvételi hálózat üzemeltetőjének is komoly szerepe van. Tilos a

végleges leállás, ha az átvételi hálózat üzemeltetője az erőművet – hatósági jóváhagyás mellett – a rendszer biztonságos működéséhez szükségesnek (Systemrelevant) nyilvánította, s a továbbüzemelésnek fennállnak mind a műszaki, mind a jogi feltételei (pl. érvényes engedélyek). A döntés határozott időre szól, s – mivel az erőmű üzemeltetőjének az alapjogait érinti – arányossági vizsgálatot is megkövetel, mutatott rá Beckmann. Az érintett „tartalék erőművek” csak szükség esetén termelnek (hiszen velük szemben a megújuló energia előnyt élvez), rendelkezésre állásukért az üzemeltetők megfelelő ellentételezést követelhetnek az átvételi hálózat üzemeltetőjétől.

Az első előadásokat követő vitában a közönség soraiból érkező észrevételek főként arra irányultak, hogy a nem áthárítható (a 90%-on felüli) terhek tekintetében nem alkotmányos a szabályozás, és többen az adóktól, illetve az állami támogatásoktól való elhatárolás tekintetében is vitatták az elhangzottakat.

2. Második blokk

A konferencia második blokkja *Willy Spannowsky* professzor (Kaiserslautern) előadásával indult, amely már a *megújuló energiaforrások terjedésének a területrendezési és építési jogi vonatkozásaival* foglalkozott. Mint rámutatott, a megújuló energiák térnyeréséhez infrastruktúra szükséges. Ahhoz pedig nemcsak erőművek tartoznak, hanem megfelelő vezetékek is. A megújuló energiák arányának növekedése összességében javítja az ország környezeti mutatóit (pl. az erőforrások kiaknázásának üteme s az üvegházhatású gázok kibocsátása is csökken), ugyanakkor megszorodnak a létesítéssel, üzemeltetéssel kapcsolatos helyi konfliktusok. Ezek közt pedig bizony vannak környezeti problémák is, hiszen az infrastruktúra tájba illesztése, a vonalas létesítmények okozta élőhely-fragmentáció, a működéssel járó zaj stb. a természeti értékek megőrzésének rontják az esélyeit. Ezekkel kapcsolatban – pl. az európai jelentőségű természetmegőrzési területek egysége, egymással való kapcsolata terén – vannak olyan uniós követelmények, amelyeket szem előtt kell, kelle-ne tartani [itt Spannowsky az Európai Bizottság KOM (2010) 4. sz. közleményére utalt].

Az igazi érdeklődést azonban nem ezek, hanem az ún. tervezési jog (Planungsrecht) kérdései váltották ki a konferencián. Ez a szabályozási terület többek közt a területfejlesztési, illetve -rendezési, a településrendezési és építési jogot fogja át, s bonyolultságát a szabályozási és tervezési szintek egymásra épülése adja. E tekintetben is számos ellentmondásra mutatott rá az előadó: pl. előfordul, hogy egy tartományi területfejlesztési terv a szövetségi törvénynek ellentmondó területhasználati módot irányoz elő. Az, hogy egy területhasználat tekintetében ki (a szövetség, a tartomány, vagy netán az önkormányzat) jogosult a tervezésre (Planungshoheit), régi probléma, amit az újabb infrastruktúra-beruházások csak felfrissítenek. Spannowsky szerint nem lenne jó, ha országszerte minden tele lenne szélkerekekkel, a területrendezési terveknek erre a célra koncentrált területeket kell lehatárolniuk. Számos további példával színezett, lendületes előadását az előirányzott időkereten túl is sokan szívesen hallgattuk.

Bernhard Bögelein egy szél- és napenergiát hasznosító vállalkozás (a számos német és osztrák nagyváros, többek közt a vendéglátó Trier közszolgáltatójával szerződött Juwi-Gruppe) képviselőjében, a konferencia egyetlen nem jogász előadójaként az *energiafordulat gyakorlati megvalósításáról* beszélt. Mint emlékeztetett rá: az energiafordulat végrehajtása nagyrészt a települések szintjén zajlik. A témakör terjedelmére figyelemmel néhány problémát emelt csupán ki. A megújuló energetikai beruházások kapcsán a leggyakoribb akadályokat vette számba, az engedélyezést megalapozó szakértői vizsgálatok túlburjánzásától a különböző (pl. katonai, meteorológiai) területhasználatokkal való konfliktusokig.

A megújuló energiák fejlesztése mellett érvelve azok számos előnyét említette meg. Ekként jön számításba pl. a rejtett költségek elkerülése, a rendszer decentralizálása, a politikai és társadalmi többségi akarattal való egybeesés, a klímavédelem, a polgárközeliség (a polgárok bevonása, pl. szövetkezetek formájában), de a gazdaságfejlesztő és a munkaerő-piaci hatás is. Mindezek az előadó szerint még jobban is alakulhatnak a jövőben, amit segít a technika fejlődése, ugyanakkor az áram átvételi ára (illetve a továbbhárítás csökkenő mértéke) körül kialakult viták bizonytalanságot szülnek (pl. a banki hitelezés körében).

Az árral összefüggésben kérdésként vetette fel, hogy fennállnak-e egyáltalán az energiafordulat feltételei, e körben kételyének adva hangot. Elgondolkodtató adat, hogy az ipari vállalatok a tőzsdei energiaárak csökkenése miatt egyre olcsóbban termelnek, s miközben a teljes villamosenergia-fogyasztás fele az övék (a másik fele főleg a háztartásoké), az EEG költségeihez már csak alig 30%-ban járulnak hozzá. A tőzsdei árak csökkenését egyébként nem a megújuló energiaforrás-hordozókból termelt áram mennyiségének a növekedésére, hanem az olcsó (éjszakai) áram termelésére fordított időszak megnégyszereződésére és arra vezette vissza az előadó, hogy 2012-ben jelentős túlkínálat jelentkezett a szénművekben előállított, olcsó áramból. 2013-ban máris több jel (pl. a munkahelyek csökkenése a napenergia-ágazatban) figyelmeztet arra, hogy az EEG újabb novelláris módosítása szükséges, amihez több javaslatot is megfogalmazott az előadó, a nagyobb beruházási biztonság, illetve a kiszámítható átvételi ár érdekében.

A két előadást ismét vita követte, amelyben többek közt a szén-dioxid-kvóta-szabályozás hatását, a növekvő lakossági energiaárak kapcsán a fenntarthatóság társadalmi pillérének fokozottabb érvényesítését, valamint a szénművek újbóli előretörésének esetleges alkotmányellenességét firtatták a hozzászólók.

3. Harmadik blokk

A második ülésnapot *Thorsten Beckers* professzor (Berlin) referátuma nyitotta, a *megújulóknak ösztönzésének szabályozási költségeiről*. Szabályozás-módszertani szempontból érdekes következtetéseket vont le az energiatőzsde révén megvalósuló és a jogi (jogszabályokkal, tervezési eszközökkel és szabályozó szerződésekkel történő) szabályozás összehasonlításából. Az előbbi esetén általános probléma a termelők, az elosztók és a felhasználók közötti koordináció magas tranzakciós költsége; az ellátásbiztonság korlátossága (ki üzemelteti és fizeti majd az utolsó, megújuló ener-

giát termelő erőműveket?); és a befektetések megtérülése sem bizonyos. Utóbbit (EEG) pedig alapvetően kapacitásszabályozó eszközként értékelte, amelynek az alkalmazása addig célszerű, amíg magasak a beruházási költségek, sok az új üzemeltető, s még messze van a fejlesztésekkel elérni kívánt célkitűzéseknek (a megújuló energiák meghatározott arányának) az elérése. Mint rámutatott, az államilag (s nem pl. árveréssel) megállapított átvételi árral ösztönző EEG rendszerében egy kvótaszzerű előírás (az átvételi kötelezettség arányára vonatkozóan) értelmetlen lenne.

Mindezek alapvetően a fluktuáló energiákra vonatkoznak (mint a nap és a szél), a többi megújuló energetikai technológiára Beckers csak utalásszerűen tért ki. Az EEG továbbfejlesztésének ő is több szempontját rögzítette zárásként, mint amilyen pl. a közvetlen termelői értékesítés tilalmának a szükségessége, vagy hogy nem szabad piaci integrációt megvalósítani.

Hermann Hüwels ügyvéd (Német Kereskedelmi és Iparkamara) a szabályozást a *vállalkozások szemszögéből* értékelte. Az általa felvázolt kép a megújuló energia előállításának, az iparág fejlődésének (legalábbis átmeneti) megtorpanását mutatta (a vállalatok csökkenő versenyképességével, s ezzel összefüggésben a termelés csökkentésére irányuló vállalati elképzelésekkel). Problémaként emelte ki, hogy az EEG vállalati költségei évről évre emelkednek, nem megfelelő a koordináció, lassan halad a hálózatfejlesztés, csökken az áram tőzsdei ára, s a jogi szabályozás is deficitekkel terhelt. Egyik alapkérdésként vetette fel, hogy igazságos-e a szabályozás költségeinek az elosztása, különös tekintettel arra, hogy a mintegy 43 000 érintett ipari üzemből (energiafogyasztókból) mintegy 1700-ra speciális kedvezmények vonatkoznak az átvételi ár továbbgördítése terén.

Mint rámutatott, a megújuló energiák nagyfokú rugalmasságot követelnek meg a villamosenergia-ellátó rendszertől. Másképp fogalmazva (ami a konferencián ugyan nem hangzott el, de a magyar energiacegek gyakran állítják előtérbe ezt az ellentétes előjelű értelmezést): a jelenlegi villamosenergia-rendszerrel a megújuló energia felhasználásának nagyobb arányú térnyerése nem fér össze. Ennek oka az, hogy – legalábbis a szél és a nap esetében – fluktuáló energiákról van szó. Mindkettőt az évszakoktól, az időjárástól, a napszakoktól függő hullámmás jellemzi. Németországban ráadásul elsősorban éppen ezeket hasznosítják áramtermelés céljára (a többi megújuló energiaforrás, mint a biomassza, a víz vagy a földhő alkalmazása kevésbé jelentős). A villamosenergia-rendszer – legalábbis jelenlegi formájában – ezt az ingadozást valóban csak korlátozottan képes elviselni, egy 100%-ban megújuló energiára épülő termelési szerkezet esetén valószínűleg össze is omlana. A rendszer merevségét azonban bizonyos mértékig lehet oldani, nemzeti hatáskörben pl. a hálózat fejlesztésével, energiatároló kapacitások kiépítésével, illetve tartalék termelési kapacitások beállításával. Tartalék termelési kapacitásként az atomerőművek és a szénerőművek nem jönnek szóba, mivel ezek ki- és bekapcsolása idő- és energiaigényes, tehát ezek önmagukban is rontják a rendszer rugalmasságát. Tartalék erőműként elsősorban gázerőművek szolgálhatnának. A szabályozás ellentmondásosságát szemlélteti, hogy egy a közelmúltban (norvég forrásból származó) több százmillió euró befektetésével megvalósított gázerőműnek még a beüzemelésére sem kerülhetett sor, mert az abban termelt villamos energiával szemben előnyt élvez a zöldáram.

A soron következő vitában számtalan további problémát említettek a résztvevők, amelyek részletes tárgyalására nem nyílt mód. Csupán néhány vezérmotívumot említve ezek közül: az energiarendszer stabilitása több technológia (energiahordozó) egyidejű alkalmazását igényli; az átvételi árat a (környezetvédelmi) minisztérium helyett inkább egy független szervnek kellene rögzítenie; s nem utolsósorban az energiafordulatnak rövid távon is biztosítania kellene az érintett vállalatok versenyképességét.

4. Negyedik blokk

A konferencia utolsó blokkjában kapott helyet *Wilfried Erbguth* professzor (Rostock) előadása az országot átszelő *áramellátó gerincvezeték* (szemléletes kifejezéssel élve „áramsztráda”, Stromautobahn) rendszer *tervezéséről és engedélyezéséről*. Az új gerincvezetékek az energiafordulat okozta áramtermelési (illetve piaci) eltéréseket lesznek hivatottak kiegyenlíteni az ország területei között, megvalósításuk ütemének gyorsításáról 2011 óta külön szövetségi törvény szól (NABEG). Ez a jogszabály a területrendezés általános szabályaitól eltérően rendezi – a tartományoktól elvonja és szövetségi szintre helyezi – a hatásköröket mind a tervezés, mind az engedélyezés tekintetében, ami számos problémát vet fel. Mindezek közül az előadó a jogszerűség és a jogvédelem témaköréhez tartozókat elemezte részletesebben. A területrendezési hatáskörök kapcsán pl. a különböző (szövetségi szakpolitikai és tartományi területfejlesztési) tervek egymáshoz való viszonya, az engedélyezési eljárás kapcsán pedig a szövetségi hálózati ügynökség (Bundesnetzagentur) kompetenciája (valóban központi feladatokat lát-e el?) és az ügyféli jogok gyakorlásához szükséges érintettség megállapítása („koncentráltan” vagy az egyes nyomvonalszakaszoknak megfelelően vizsgálják-e az érintettséget?) került napirendre.

Erbguth az általa felvetett kérdéseket egytől egyig negatív értelemben válaszolta meg. Mint rámutatott, az áramellátó vezetékek esetében a területrendezés és a gazdaság szabályozás (pl. az energiatermelés szerkezetének) kérdései nem kezelhetők egymástól elszigetelten. Véleménye szerint a szövetségi törvényhozó szándékával szemben – az alaptörvény hatásköri rendelkezéseiből következően – a NABEG előírásaitól a tartományi parlamentek eltérhetnek, s a szövetségi szakterületi terveknek a tartományi területfejlesztési tervekhez képesti elsőbbsége sem nyilvánvaló. Az ügyféli jogok körében pedig – az addig uralkodó állásponttal szemben – elvetette az érintettség koncentrált vizsgálatát, mert az a jogvédelem (e helyütt nem részletezett) csorbítására vezet.

Az utolsó előadást *Winfried Porsch* ügyvéd (Stuttgart) tartotta, aki az infrastruktúra kiépítésével kapcsolatos hatósági eljárásokban való *társadalmi részvétel gyakorlatával* foglalkozott, az ún. Stuttgart 21 projekt példája nyomán. Egy többmilliárdos nagyságrendű közlekedés-, illetve városfejlesztési projektről van szó, amely a tervezés fázisában lefolytatott közmeghallgatások ellenére komoly társadalmi ellenállást váltott ki. Az előadó a társadalmi részvétel, illetve nyilvánosság funkcióinak az öszszefoglalását követően a gyakorlatban tapasztalt deficiteket vette sorra. Noha nem energiapolitikai elképzelésekről van szó, a stuttgarti beruházás a vonalas jellege és

a nagyságrendje miatt a villamos vezetékek építését célzó beruházásokkal fennálló párhuzamok kiemelésére nyújtott lehetőséget. Ráadásul a fekete csütörtökként emlegetett stuttgarti események (2010. szeptember 29-én egy demonstráció alkalmával több mint száz ember sérült meg a tömeget oszlató vízgyújtól) a társadalmi részvétel szabályainak az újragondolását indították el, ami a 2011/12-es törvénymódosítások révén az energiafordulathoz kapcsolódó beruházások tervezését és engedélyezését is érinti. Az új szabályozási tendencia jellemzői a több és folyamatos (a projektet végigkísérő) társadalmi részvételi lehetőség, az intenzívebb kommunikáció és az egyszerűsítés (a formalitások helyett polgárbarát részvételi szabályok). Az előadó értékelése szerint egyébként az eredményes társadalmi részvételt nem lehet pusztán jogszabályokkal garantálni; a minimális követelmények előírásán túl a kommunikáció a főszerep.

Az előadásokat lezáró rövid vitában felmerült problémaként, hogy a társadalmi részvételnek (a kisebb beruházásoknál) tartományonként eltérő a szabályozása, ahogyan az is, hogy a „túl sok” nyilvánosságnak negatív következményei lehetnek a környezetügy szempontjából. Egyesek a részvételnek a döntésre gyakorolt tényleges befolyását, míg mások a társadalmi támogatottságnak a beruházási folyamat elhúzódsásával járó csökkenését emelték ki.

5. Zárógondolatok

A konferencia elméleti és gyakorlati szempontokat kiegyensúlyozó előadásai elsősorban német nemzeti jogi kérdésekkel foglalkoztak, amelyekhez másodlagosan kapcsolódott egy kevéske Európa-jog. Tekintettel azonban a német szabályozás modellértékére, valamint a szoros magyar–német gazdasági kapcsolatokra (ideértve egyes német energiaipari konszernek magyarországi jelenlétét is) a magyar hallgató számára is érdekesek voltak a bemutatott tapasztalatok, s azok közt nemcsak a jogi, hanem a gazdasági és a társadalmi összefüggések is. Különösen tanulságos volt, hogy a legkülönbébb jogterületek eszközei hogyan kapcsolódnak egybe, mind az elmélet, mind a gyakorlati jogélet síkján. Az a körülmény sem kevésbé figyelemre méltó, hogy ebben milyen nagy szerepe van a társadalom érzékeny és tudatos környezeti, illetve fogyasztói magatartásának, demokrácia iránti igényének és jogkereső attitűdjének. A rendezvény résztvevői számára magától értetődő volt, pl. hogy mindenki pontosan tisztában van az elektromos áram árával, s hogy tudja, mi van a konnektor mögött.

A konferencia előadásait és a viták anyagát külön kötet foglalja majd össze, amely 2014-ben jelenik meg. Abból további részleteket ismerhet majd meg az érdeklődő a német energiafordulat időszerű jogi problémáiról. A jövő évi konferencia tervezett témájaként a konferencia zárszava a települési környezetvédelmet nevezte meg.